

Σκέψεις γύρω από μία έκδοση...

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

«Μεΐζων τέχνη»

Ἄν πάγιο αἶτημα τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας εἶναι ἡ συγκρότηση μιᾶς Ποιμαντικῆς Ἀνθρωπολογίας¹ μετὰ τὴ συμβολὴ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀναγνωρίζεται ἡ «γονιμότητα τῶν συγχρόνων ἀνθρωπολογιῶν γιὰ τὴ θεολογικὴ ἐργασία»², δὲν παύει νὰ εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητη ἡ διερευνητικὴ περὶ ἀνθρώπου ἀπόφωσις καὶ ἡ περὶ ἀνθρώπου διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱ. Παραδόσεως. Ἰδιαίτερα μάλιστα τῶν ἀποφῶσεων ἐκείνων ποὺ συνδέονται ἄμεσα καὶ συσχετίζονται μετὰ ἀντικείμενα αὐτῶν τούτων τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τῆς Ψυχολογίας, τῆς Παιδαγωγικῆς, τῆς Κοινωνιολογίας καὶ ἄλλων.

Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς διερευνητικῆς συνιστοῦν πολύτιμα στοιχεῖα γιὰ τὸ διάλογο καὶ τὴν ἀμφίδρομη ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν. Ἡ κατάθεση αὐτῶν τῶν στοιχείων εἶναι προϋπόθεση γι' αὐτὴ τὴ συνεργασία μαζὶ μετὰ τὴ βούληση γιὰ ἐναρξὴ καὶ συνέχιση τοῦ διαλόγου.

Ὅταν μάλιστα ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὸ πῶς θὰ διαπαιδαγωγῆσει κάποιος καὶ θὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο «τὸ πολυτροπώτατον ζῶον καὶ ποικιλώτατον» (Γρηγόριος ὁ Θεολόγος). Τότε, ἡ συγκέντρωση τῶν πηγῶν καὶ ἡ μελέτη του θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ ἐπιτελέσουμε αὐτὸ τὸ σπουδαῖο ἔργο ποὺ κατὰ τὸν ἴδιο Πατέρα εἶναι «τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν»³. Ὁ ἱ. Χρυσόστομος μάλιστα ἀποφαινεται κατηγορηματικά: «τῆς τέχνης ταύτης οὐκ ἔστιν ἄλλη μεΐζων. Τί γὰρ ἴσον τοῦ ρυθμίσει ψυχὴν, καὶ διαπλάσαι νέου διάνοιαν;»⁴.

Ὁ ἱ. Πατὴρ ὅμως δὲν μᾶς ἀφήνει μόνους στὴν ἐκμάθησιν αὐτῆς τῆς μεΐζονος τέχνης. Ἡ διδασκαλία του καὶ ἡ ἴδια του ἡ ζωὴ συνιστᾶ μία Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία ποὺ ἀποδεικνύει «τὸ μορφώσιμο τοῦ ἀνθρώπου» καὶ παρέχει τὰ μέσα σὲ γονεῖς, παιδαγωγούς καὶ ποιμένες νὰ διαπαιδαγωγῆσουν σωστὰ τὰ φυσικὰ καὶ πνευματικὰ τους παιδιὰ⁵.

Ἐνα βιβλίον Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας

Τὴ συγκρότηση ὅμως καὶ τὴ συστηματικὴ παράθεση τῶν παιδαγωγικῶν ιδεῶν τοῦ ἱ. Χρυσόστομου τῶν ψυχολογικῶν του παρατηρήσεων γιὰ τὴν παιδικὴ καὶ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία καθὼς καὶ γιὰ τὸν ἄνδρα καὶ τὴ γυναῖκα τῶν ἀποφῶσεων του γιὰ τὶς ἀρετὲς, τὶς κακίες καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ γιὰ τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, σ' ἓνα πολύτιμο καὶ πολύτιμο corpus (σῶμα) μετὰ τίτλο Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία Ἰωάννου Χρυσόστομου, τὴν ὀφείλουμε στὴν πολύμοχθη καὶ ἐργώδη ἐρευνητικὴ προσπάθεια τοῦ συναδέλφου στὴ Μέση Ἑκπαίδευση Βασιλείου Δ. Χαράνη, σὲ συνεργασία μετὰ τὴν φιλόλογο Οὐρανία Α. Λανάρα⁶.

Ἐχομε μπροστὰ μας τὸν ἐπιβλητικὸν Ἀτόμο —θὰ ἀκολουθήσουν ἄλλοι τρεῖς— ποὺ περιλαμβάνει Πρόλογο (σ. 9-12), Γενικὴν Εἰσαγωγὴν (σ. 13-15), στὴν ὁποία καὶ ἐκθέτει τὴν οἰκονομία τῶν τόμων. Τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀνέλθουν σὲ ἕξι καὶ πλέον χιλιάδες, καταχωρίζονται κατ' ἀλφαβητικὴν σειράν τόσο στὸ πρωτότυπο ὅσο καὶ σὲ ἐρμηνεῖα στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, ποὺ διευκολύνει τὴν κατανόησιν.

Τὰ κείμενα αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν σχολιάζονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα. Προνόησε ὅμως γιὰ βοηθητικούς τίτλους καὶ ὑποτίτλους καὶ παραπέμπει στὰ σχετικὰ μετὰ τὸ κείμενον χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Προτίμησε νὰ συντάξει Εἰσαγωγικά κεφάλαια (σ. 23-181) στὰ ὁποῖα ἀναπτύσσει τὶς ιδέες τοῦ ἱ. Χρυσόστομου πάνω στὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀγωγῆς (ἡ ἀγάπη, ὁ ἄνθρωπος, ἡ αὐστηρότητα, ἡ γενετήσια ἐπιθυμία καὶ ἡ ἀγωγή της, ὁ δάσκαλος, ὁ διάλογος, ἡ διδασκαλία, ὁ ἔλεγχος, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ θέση της στὴν ἀγωγή, ἡ ἐπιείκεια, ἐφηβεία - νεότης, καταναγκασμός, ἡ παιδικὴ ἡλικία, οἱ ποινές, συμβουλή - συμβουλευτικὴ).

Πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὰ κεφάλαια, ὁ συγγραφέας προτάσσει μία Εἰδικὴν Εἰσαγωγὴν (σ. 17-20) στὴν ὁποία ἐπιμένει ὅτι «ἡ ἀγωγή εἶναι ἓνα

φαινόμενο πολυσύνθετο» και μάλιστα «μείζων τέχνη» κατά τον Ι. Χρυσόστομο, ο οποίος θέλει τον πνευματικό δάσκαλο «καθαρόν (ἀπό πάθη), λίαν συνετόν, πολλῶν (πραγμάτων) ἔμπειρον καὶ ποικίλον»⁷. Τὰ κείμενα μὲ τὴν ἐρμηνεία τους καταλαμβάνουν τὶς σ. 185-769 καὶ περιλαμβάνουν τὰ θέματα ἀγαθότητα ἕως ἀχαριστία. Ὁ Β' τόμος θὰ περιέχει τὰ θέματα Βασιλεία Θεοῦ ἕως Εὐαγγέλιο.

Νὰ εὐχρηθῶμε σύντομα νὰ κυκλοφορήσουν καὶ οἱ ὑπόλοιποι τρεῖς τόμοι⁸, οὕτως ὥστε νὰ ἔχουμε πλήρη ἐνώπιόν μας ἀποθησαυρισμένη τὴν παιδαγωγική, καὶ ὄχι μόνο, σκέψη τοῦ «μεγαλύτερου Χριστιανοῦ Παιδαγωγοῦ», ἂν ὄχι τοῦ μεγαλύτερου παιδαγωγοῦ ὅλων τῶν αἰώνων» (σ. 15). Ὁ συγγραφέας μας ὅμως ἀπονέμει καὶ ἓνα ἄλλο χαρακτηρισμὸ στὸν Ι. Χρυσόστομο. Στὴν ἴδια σ. 15 ὑποστηρίζει: «Σὲ κάθε ὅμως περίπτωσι ὁ Χρυσόστομος δικαιούται νὰ ὀνομάζεται ἰδρυτὴς τῆς Συμβουλευτικῆς καὶ Ὁδηγητικῆς, ἀφοῦ ἀφιερώνει συνολικὰ 325 κείμενα στὰ θέματα συμβουλή, νοθεσία, ἔλεγχος, ὑπόδειξι, παρατήρησι, ἐπίπληξι, ἐπιτίμησι».

Ἑλπίδα γιὰ τὸ μέλλον

Θὰ ἦταν πράγματι ἰδιαίτερα χρήσιμη ἡ ἐντύπωση στὰ κείμενα αὐτὰ τοῦ Ι. Χρυσόστομου ἀλλὰ καὶ στὶς εἰσαγωγικὲς σκέψεις τοῦ συγγραφέα. Γράφω ἐντύπωση γιὰτὶ περὶ τρυφῆς πρόκειται. Ἡ ἀνάγνωσι συνδυάζει «τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου». Οἱ ποιμένες μας θὰ εἶχαν πολλὰ νὰ διδαχθῶν σ' αὐτὴ τὴν «Πατερικὴ

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, στυλοβάτες μιᾶς «Πατερικῆς Σχολῆς Παιδαγωγικῶν Ἐπιστημῶν». Φορητὴ εἰκόνα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βαρλαάμ, Μετέωρα (16ος αἰώνας).

Σχολὴ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἐπιστημῶν... Νὰ μάθουν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ νὰ μάθουν στὰ πνευματικὰ τους παιδιά, γονεῖς καὶ διδασκάλους, νὰ

ἐντρυφῶν καὶ αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους καὶ νὰ ἀντλοῦν πολύτιμα διδάγματα.

Σ' ἓνα Διεθνὲς ἔτος τῆς οἰκογενείας ὅπως τὸ φετινὸ πολλὰ θὰ εἶχε νὰ ὠφεληθεῖ ἡ Οἰκογένεια ἀλλὰ καὶ τὸ Σχολεῖο ἀπὸ τὴν Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία Ἰωάννου Χρυσόστομου⁹. Ἐλπίζουμε ὅτι σύντομα θὰ πληθυνθοῦν οἱ ἐρευνες σὲ ἐφαρμογὲς τῆς Πατερικῆς Ἀνθρωπολογίας οὕτως ὥστε ὡς «ὀδηγητικὸ φῶς νὰ μπορέσει νὰ βοηθήσει ἀποτελεσματικὰ στὴ λύσι τῶν προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς ποὺ ταλανίζουν σήμερα γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικοὺς καὶ τοὺς ὀδηγοῦν συχνὰ στὴν ἀμηχανία, στὴν ἀπελπισία καὶ στὸ ἀδιέξοδο» (σ. 14). Γένοιτο!

1. Γιὰ τὸν ὄρο «Ποιμαντικὴ Ἀνθρωπολογία», βλ. στίς σ. 99 καὶ 108 τοῦ βιβλίου μου *Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ*, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Λύχνος», 1985.

2. Αὐτὸς ἦταν ὁ τίτλος διαλέξεως ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Α. Gessché στὰ πλαίσια συμποσίου μὲ θέμα «οἱ εὐρωπαϊκοὶ πολιτισμοί: μίᾳ πρόκλησι γιὰ τὶς (ρωμαιο)καθολικὲς θεολογίες», ποὺ ὀργάνωσε 28 καὶ 29 Ἰανουαρίου 1994 στὴν Louvain-la-Neuve τὸ γαλλόφωνο βελγικὸ τμήμα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συνδέσμου Καθολικῆς Θεολογίας (A.E.T.C.). Μὲ τὸν ὄρο *Κλινικὴ Ἀνθρωπολογία* γιὰ παράδειγμα προβάλλεται σήμερα ἓνα ὀλόκληρο ρεῦμα σκέψεως ποὺ βασίζεται στὴν θεωρία τῆς διαμεσολάβησις ἢ μεσιτείας (théorie de la médiation) τοῦ γάλλου Καθηγητοῦ Jean Gagnepain, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Rennes. Σ' αὐτὴν εἰσηγοῦμεθα ὡς πληρέστερον τὸν ὄρον *Θεραπευτικὴ Ἀνθρωπολογία* ἀπώτερο στόχο κάθε Ποιμαντικῆς καὶ κάθε Ἀνθρωπολογίας. Γιὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ θέμα θὰ ἐπανέλθουμε προσεχῶς.

3. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος Β', Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς ἔνεκεν 16, PG 35,425.

4. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὁμιλία ΝΘ', ζ', PG 58,584.

5. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ μνημονεύσουμε τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ στὰ γερμανικὰ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀντωνίου Δανασσῆ - Ἀφεντάκη, *Ἰωάννης Χρυσόστομος, παιδαγωγικο-ψυχολογικὲς ἰδέες στὸ ἔργο του*, Βόννη 1971 καὶ τὴν ὀμιλία τοῦ ἴδιου στὴν ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τοῦ ἔτους 1988 στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν μὲ τίτλο «Τὸ μορφώσιμο τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες. Ἡ ἀτομικὴ προαίρεσι καὶ ἡ ὑπερατομικὴ εὐθύνη» (Παν. Ἀθηνῶν, *Ἐπίσημοι Λόγοι*, τ. 29 (μέρος Β'), Ἀθήνα 1992, σ. 637-650).

6. Ἀθήνα, ἔκδ. οἶκος Ἐλευθ. Μερμετάκη «Τὸ Βυζάντιον», 1993, 786 σ.

7. Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, Περὶ ἱερωσύνης, Λόγος ἕκτος, δ', PG 48, 681-682.

8. Ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου... πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τὸν συγγραφέα τὴν ἐκτύπωσι καὶ τοῦ Β' τόμου.

9. Λίαν εὐστοχα ὁ συγγραφέας ἀφιερώνει τὸν τόμο «στοὺς ἑλληνας γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικοὺς ποὺ πασχίζουν νὰ μορφώσουν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μέσα στὶς ψυχὰς τῶν παιδιῶν».